

FRI-2.114-1-SW-02

PROFESSIONAL COMPETENCIES IN SOCIAL WORK AS A RESULT OF EFFICIENT EDUCATIONAL POLICY AND A RESPONSE TO LABOUR MARKET DYNAMICS¹

Assoc. Prof. Ivanka Stoyanova-Todorova, PhD

Department of Social and Economic Sciences,

Technical University of Gabrovo

Tel.: 066 827 327

E-mail: vantod61@abv.bg

***Abstract:** The paper focuses on the link between university education and successful professional career in the labour market. The subject of analysis is the formation of professional competencies for work with different vulnerable persons, groups and communities in the students pursuing degrees in Social Work. The results of a research project entitled "Formation of Digital Literacy and Professional Competence of Social Work Students as a Condition for Realization in the Labour Market" and implemented under the Scientific Research Fund at the Technical University of Gabrovo are presented.*

***Keywords:** key competencies, group competencies – professional, special, social, personal, vulnerable persons and groups, professional realization.*

***JEL Codes:** I3, J71, J78*

ВЪВЕДЕНИЕ

Съвременната визия за европейското общество се основава на високо образовани и добре подготвени човешки ресурси, способни да реагират адекватно на динамично променящата се среда. В основата на стратегиите на Европейския съюз е залегнала необходимостта от осигуряване на ключовите компетенции за подобряване на образователните постижения. В съвременната социална реалност ключовите компетенции се утвърждават като основна ценност, цел и резултат на образованието. Европейската общност отдавна е осъзнала необходимостта от образование за просперитета както на отделния човек, така и на обществото като цяло.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Европейски и национални стратегии за развитие на ключови компетентности

На заседание на ЕС в Стокхолм, м. март 2001 год. са определени осем ключови компетенции, които представляват комбинация от знания, умения и нагласи и са от решаващо значение за личностната реализация и развитие, активното участие в гражданското общество, социалното приобщаване и пригодността за трудова заетост:

- комуникация на роден език;
- комуникация на чужди езици;
- математическа компетентност и основни познания в областта на природните науки и технологиите;
- дигитална компетентност (информационни и комуникационни технологии);
- умения за учене;
- социални и граждански компетентности;
- инициативност и предприемачески умения;
- компетентности в областта на културата и на творческите изяви.

---

¹Професионалните компетенции в социалната работа като резултат от ефективна образователна политика и отговор на динамиката на пазара на труда

Тези компетенции са залегнали в основата на стратегически документи и в нашата страна. В Националната програма за развитие: България 2020, като първо приоритетно направление е дефинирано: Подобряване на достъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила, чиято основна цел е да подпомогне процеса на формиране на човешкия капитал. Това означава осъвременяване на системата на образование и осигуряване на нейната адаптивност спрямо потребностите на пазара на труда чрез нови стандарти за учебна документация, включващи ключови компетентности, разширяване практическото обучение на студентите, засилено взаимодействие с бизнеса с цел повишаване предприемаческите умения и пригодността за заетост. Основните компетентности – лични и професионални са регламентирани от Националната квалификационна рамка на РБългария (2012) в зависимост от образователното ниво и степента на професионална квалификация.

Акцентът върху дигиталните компетентности е причина почти всички държави в Европа да имат специфични стратегии, свързана с компютърните умения. Тези стратегии могат да бъдат с широк обхват, включвайки няколко области като електронно правителство, инфраструктура и достъп до интернет, сигурност на информационните и комуникационни технологии (ИКТ) и развитие на умения за работа с интернет, докато други акцентират изключително върху ИКТ в образованието. Повечето страни с национална стратегия за използването на ИКТ в образованието са въвели също и обща стратегия за ИКТ.

Националната програма „Цифрова България 2015” (2012) има за цел да дефинира параметрите за развитие на информационното общество в България и да подпомогне изпълнението на европейските направления и задачи, описани в Цифровата програма на Европа (2010) по отношение на социалния и икономическия потенциал на ИКТ, както и интернет. В Иновационната стратегия за интелигентна специализация на Република България 2014-2020 г. (2015) ИКТ се явяват основна технологична сфера за интензивно иновационно развитие.

Компетенции при социална работа с различни уязвими лица и групи

Динамиката на процесите в социалната сфера извежда пред нови предизвикателства университета, като място за подготовка на висококвалифицирани специалисти, адекватни на тези процеси. На предна позиция излиза взаимовръзката между компетентността като интелектуално-волево качество на личността на студентите и компетенциите им като възможности и умения за изпълнението на различни по вид и характер задачи в професионалната практическа дейност на бъдещи специалисти по социални дейности. В процеса на обучение студентите трябва да придобият необходимите знания, умения, нагласи за работа с различни уязвими лица, групи и общности.

Компетенциите на социалния работник се свързват не само с усвоените теоретични знания и ценности, но и с овладяването и прилагането на професионално необходими умения. Чрез тях се осъществява връзката и непротиворечивото единство между наука, научно знание и практика в реални работни условия. Оптималният синтез между посочените теоретически и приложно-практически компоненти осигурява квалифицираното използване на труд с високо ниво на осмисленост, целенасоченост и ефективност. Обхватът от умения, необходими за реализирането на социалната работа, се определя от следните фактори: поставената цел и задачи на социалната работа; потребностите и свързаните с тях действия на субектите в работното взаимоотношение; достъп до ресурсите, възможности и обстоятелства в процеса на помагане и др. Професионалните компетенции, използвани в социалната работа като цяло, могат да се представят в следните основни групи:

- специална компетентност: разбиране на целите на професията, постигане на стабилни резултати в работата, професионално мислене и съзнание, самостоятелно решаване на социални проблеми, емоционално съхранение;
- социална компетентност: възприемане на себе си като част от професионална общност, овладяване на професионални норми на общуване и етични принципи,

социална отговорност за последиците от своите постъпки, умение да се сътрудничи, умение за лесно встъпване в социални контакти, готовност да се развива и променя;

- лична компетентност: удовлетвореност от професията, устойчива във времето професионална мотивация, творчество и индивидуален подход в работата, стабилна самооценка, себerefлексия – отдръпване и поглед върху себе си.

Проучване на Института по социални дейности и практики с цел оценка на компетенциите при социална работа с деца извежда много конкретни изисквания към специалистите (София, 2012). Идентифицират се следните професионални компетенции:

- **компетентност за проучване на отделен случай на дете, настанено в институция** – водещата дейност тук е набирането на информация за детето и за неговото семейство, за историята на неговия живот, връзките и отношенията на детето в групата, в дома, в училище, развитието на детето (емоционално, физическо, поведенческо и пр.), постиженията и трудностите на детето, социални и житейски умения, образователно ниво, социална интеграция, здравословно състояние и др. Необходимите компетенции включват знания, умения и техники за интервюиране, наблюдение, познания и умения за говорене, писане, боравене с източници на информация, съвместна работа с клиента и др.
- **група компетентности за определяне и оценка на нуждите** – разбирането на информацията и идентифицирането на личностните проблеми и трудности, нуждите и рисковете, води до формулиране на хипотези. Това предполага познания за детското развитие, за семейството, знания и умения за анализ и интерпретация на набраната информация, формулиране на обобщения. Много важни са уменията за работа в екип по случай.
- **група компетентности за планиране и реализиране на интервенции, (целепологане и договаряне)** – това е свързано с определяне на конкретна, измерима, достижима, специфична цел на плана за грижа за детето за определен период от време, която отразява желаната промяна в ситуацията на детето и в самото дете, договаряне и партниране при изработването на плана, изразяване на подкрепа, доверие, поемане на ангажименти, развиване и стимулиране ресурсите на личността, нейната устойчивост на изпитания, както и подпомагане автономността на клиента. За това са необходими познания и умения за планиране и проектиране, за определяне на цели, задачи, дейности, разпределение на отговорности, умения за договаряне, консултиране, информиране.
- **група компетентности за планиране и реализиране на интервенции, (придружаване и подкрепа)** - подкрепяне и придружаване на детето в зависимост от индивидуалните му потребности, разбиране страданието, поставяне на граници и обясняване помагачата роля в процеса, изграждане подкрепяща връзка за да възстанови детето взаимоотношенията си в социалната мрежа, медиране на връзката между детето и родителя, помощ на детето да осмисли родителското поведение, разпознаване симптомите, свързани с изоставянето, управляване разпокъсаността на живота на детето, прилагане на етичните норми, гарантиращи сигурност. За реализирането на тези дейности са необходими познания за човешките отношения, за насилието, за семейството и семейните отношения, възрастовата психология, за психопатологии, увреждания, трудности в развитието и поведението, познания и умения за работа по случаи, за медиация, за технологиите на помагането, себепознание и нагласи за приемане на значението на връзките на детето и неговото семейство.
- **група компетентности за планиране и реализиране на интервенции, (професионализарне и саморerefлексия)** – те предполагат социалният работник да търси професионална помощ, да продължава обучението си, да анализира собствената си практика и да оценява собствената си намеса, да разпознава собствените си граници и да се въздържа от ползване на професионалното могъщество. За целта са необходими познания за помагането, за процеса на професионално “изгаряне” и превенция, за критериите и индикаторите за качество на работа, за социалните услуги и услуги за

професионална самоподкрепа, за интервизия и супервизия, нагласи и умения за самооценка и обсъждане на своята работа с други хора.

- **компетенност за междуинституционално взаимодействие и работа в мрежа** – тя е свързана с необходимостта от партниране с представители на други институции, разбиране правата и задълженията на другите, представляване на организацията, за която социалният работник работи, като действа в рамките на своите правомощия. За това са нужни познания за нормативната уредба и функциите и правомощията на различните институции, за екип и взаимодействие в екип, както и толерантност към познанията и становищата на партньорите, зачитане на ролята и компетентността на другите, работа за интересите на своите на клиенти.
- **компетентност за включване на семейството в предоставянето на алтернативна грижа** – тя е необходима поради участие на социалния работник в оценката на родителския капацитет, планиране въвличането на семейството в плана за грижа на детето, осъществяване контактите със семейството за изпълнение на плана за грижа, съдействие за развитие на нагласи и отношение на уважение и зачитане на достойнството към родните семейства и недопускане на обвинителни и дискредитиращи отношения. Тези дейности изискват познания за помагането, за семейството, семейната структура, роли, функции и пр., както и умения за оценяване на родителски капацитет, за общуване със семейството с уважение на тяхното достойнство, без осъждане, обвиняване и др.
- **компетентност за закрила на правата на детето, настанено в институцията или социалната услуга** – социалният работник участва в разработването на вътрешни правила и процедури за функциониране на институцията като сигурно място за децата, въвлича децата за участие в организацията на живота в нея, информира децата за техните права, възможностите за сигнализиране на нарушения и пр., придружава детето при срещи с представители на други институции, информира персонала за правата на децата и провежда обсъждания за смисъла на най-добрия интерес на детето, дава насоки при случаи на съмнение или сигнал за нарушени права на детето. Всичко това предполага добро познаване на Конвенцията за правата на детето на ООН, Закона за закрила на детето, и други нормативни актове по отношение на правата на децата. Необходими са достатъчни познания и умения за осигуряване на действително участие на децата, за изслушване на деца, жертви или нарушители и умения да защитава неговите интереси при контакт с други институции.

Майсторството на социалния работник зависи от неговата култура, от полученото общо и професионално образование, като особено значение има подготовката му по психология и педагогика. Освен професионалната подготовка от първостепенно значение е умението му да притежава подход към хората, силна адаптивност и навременни адекватни реакции. Клиентът и социалният работник са свързани помежду си в система, която се дефинира като реципрочна по своята същност – всеки от тях постоянно оказва влияние и същевременно се влияе от другия във всеки един момент. Клиентът има потребност от истинско човешко същество, а не от безупречен и безстрастен социален работник.

В публичното пространство често се коментира грубото и недотам приемливо отношение на социалните работници към хората с увреждания. Социалните работници влизат понякога в ролята на висшестоящи, защото разполагат с повече възможности и нямат дефицити. Хората с увреждания смятат, че социалните работници на своя глава решават въпроси, които са жизненоважни за тях и имат свободата да тълкуват нормативните актове.

Интеракцията социален работник - лице с увреждане има своята специфика и изисква адекватни професионални компетентности: специални, социални и лични. Особено важни са етичните принципи в работата: уважение, достойнството на човека с увреждане, зачитане правата на хората с увреждания, осъзнаване и приемане различията на хората, подкрепа автономността на човека с увреждане, конфиденциалност, компетентност, отговорност към професията. При общуване с хора с увреждания социалният работник трябва да съблюдава важни правила, от които зависи ефективността на социалната интервенция:

Резултати от изследване на професионални компетенции сред студенти от специалност „Социални дейности” в ТУ-Габрово

Проучване на мнението на студенти от специалност „Социални дейности” ОКС „бакалавър” и ОКС „магистър” във връзка с реализирането на проект „Формиране на цифрова грамотност и професионални компетенции на студенти от специалност „Социални дейности” като условие за реализация на пазара на труда” по фонд „Научни изследвания” към Технически университет-Габрово (2017), показва конкретни резултати по дискутираната тема. Интервюирани са 65 студенти, от които 12 мъже (19%) и 51 жени (81%). Анализът на резултатите дава възможност за изводи и обобщения. Студентите декларират притежавани от тях индивидуални умения, както и умения, натрупани от ежедневието, които най-вероятно са мотив за избора на специалността „Социални дейности”. Такива са, уменията за работа в екип (71%), проявата на инициативност (65%), организационни умения (63%), уменията за общуване (59%), които са от изключителна важност за социалния работник. Най-малко са тези, които намират в себе си лидерски качества (44%). Голяма част са убедени, че от уменията, натрупани от ежедневието най-важното за реализиране на поставените цели е „постоянството”- 71%. В същото време студентите разчитат на обучението в университета за придобиване на нови знания и умения, необходими за бъдещата им реализация като професионалисти. Това са умения за провеждане на интервю (40%), умения за работа със специално оборудване и пакети, свързани с информационни технологии (39%), умения за анализ на данни (36%) и най-несигурни са в уменията си за изследователска работа (25%). Може би затова 65% от анкетираните заявяват желанието си за участие в повече проекти, което ще им даде възможност да натрупат по-богат опит в научноизследователската работа. От специалните компетентности, които притежават или очакват да придобият след завършването си, студентите поставят на първите места способността за трансфер на теоретични знания в практиката (83%), реална преценка на социални казуси и способност за оценяване (82%), анализ на протичащите процеси в социалната сфера (73%), търсене и предлагане на новости в професионалната сфера (66%). От методическите компетентности най-важна за тях е способността за вземане на решения (92%); от социално-комуникативните компетентности – уменията за водене на разговор (90%) и способността за формулиране на въпроси (84%), а от социалните компетентности – умението за сътрудничество с колегите и поведение според изискванията на ситуацията и професионалния етикет (96%), справянето с всекидневните задължения (95%) и търсенето на компромисен изход в конфликтни ситуации (94%). Анкетираните считат, че най-важните умения, които трябва да притежават във връзка с реализацията си на пазара на труда са желанието за развитие (89%) и създаването на контакти (78%), а на доста по-заден план остава самопредлагането (48%). Самооценката на обучаемите за техните компютърни и езикови умения също е доста оптимистична – 80% считат, че имат компютърни умения, достатъчни за бъдещата им кариера, а 71% залагат и на езиковите си умения. Чрез изразените желаниа за промени в специалност „Социални дейности” интервюираните студенти очертават посоката, в която трябва да се развива специалността: повече практическа насоченост в образователния процес, повече часове по чужд език, промяна в някои изучавани дисциплини от учебния план, възможност за участие в повече научни проекти.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Резултатите от проведеното изследване са предпоставка за адекватни промени в учебните планове и учебните програми по дисциплините на специалност „Социални дейности” в ТУ-Габрово. В процеса на обучение студентите трябва да придобият необходимите знания, умения, нагласи за работа с различни уязвими лица, групи и общности и да намерят успешна професионална реализация.

В условията на динамичен и нестабилен пазар на труда и нарастваща конкуренция, обществените очаквания са свързани с осигуряване на качествено образование чрез изграждане на устойчива система от знанията, умения и компетентности. Ключовите

компетентности имат своя принос за пълноценна социална интеграция на бъдещите специалисти. Те гарантират по-голяма гъвкавост на работната сила и по-лесна адаптация към непрекъснатите промени на трудовия пазар. Изготвянето на профил на ключовите компетентности, а в последствие и комплексен профил на компетентностите по специалности, е от изключително значение за изграждане на ефективни образователни политики в съответствие с изискванията на пазара на труда, на новите обществени очаквания и за просперитета на младите хора в обществото на знанието.

REFERENCES

Doklad za izvarshena ekspertna rabota po Proekt "Podobryavane kachestvoto na grizha za detsata v DDLRG "Asen Zlatarov", finansiran ot fond "Sotsialna zakrila". Institut po sotsialni deynosti i praktiki, Sofia, 2012.

Doklad za Konkretnite badeshti tseli v sistemite na obrazovaniето i obuchenieto, priet ot Evropeyskia savet. Stokholm (23-24 mart, 2001).

Evromeyska komisia /EACEA/ Evridika, 2012. Razvitie na klyuchovite kompetentsii v evropeyskoto uchilishte – predizvikelstva i vazmozhnosti pred obrazovatelните политики. Doklad po programa Evridika. Lyuksemburg: Sluzhba za publikatsii na ES.

Evromeyska kvalifikatsionna ramka. Lyuksemburg, 2009. Sluzhba za ofitsialni publikatsii na evromeyskite obshtnosti – https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/broch_bg.pdf.

Inovatsionna strategia za inteligentna spetsializatsia na Republika Bulgaria 2014-2020, 15.10.2015 god.

Klyuchovi kompetentnosti. Evromeyska referentna ramka, MON, S., 2007.

Natsionalna programa za razvitie: Bulgaria 2020.

Natsionalna kvalifikatsionna ramka na RBulgaria. Sofia, MON, 2012.

Natsionalna programa "Tsifrova Bulgaria 2015".MS, Protokol № 43.33/ 14.11.2012.

Tsifrova programa na Evropa. Bryuksel, 19.05.2010.

Rezultati ot izsledvane sred studenti, provedeno po proekt "Formirane na tsifrova gramotnost i profesionalni kompetentsii na studenti ot spetsialnost "Sotsialni deynosti" kato uslovie za realizatsia na pazara na truda". TU-Gabrovo, katedra "Sotsialni i stopanski nauki", 2017.

<http://www.bg-medicina.com/2016/12/17.html>